

Birecik Turizm Envanteri Projesi

Bu kitabın içeriğinden sadece Birecik İlçesi ve Köylerine Hizmet Götürme Birliği sorumludur ve bu içeriğin herhangi bir şekilde DPT'nin veya Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın görüş yada tutumunu yansıttığı mütalaa edilemez.

Telefon : 414 652 3005

Faks : 414 652 2886

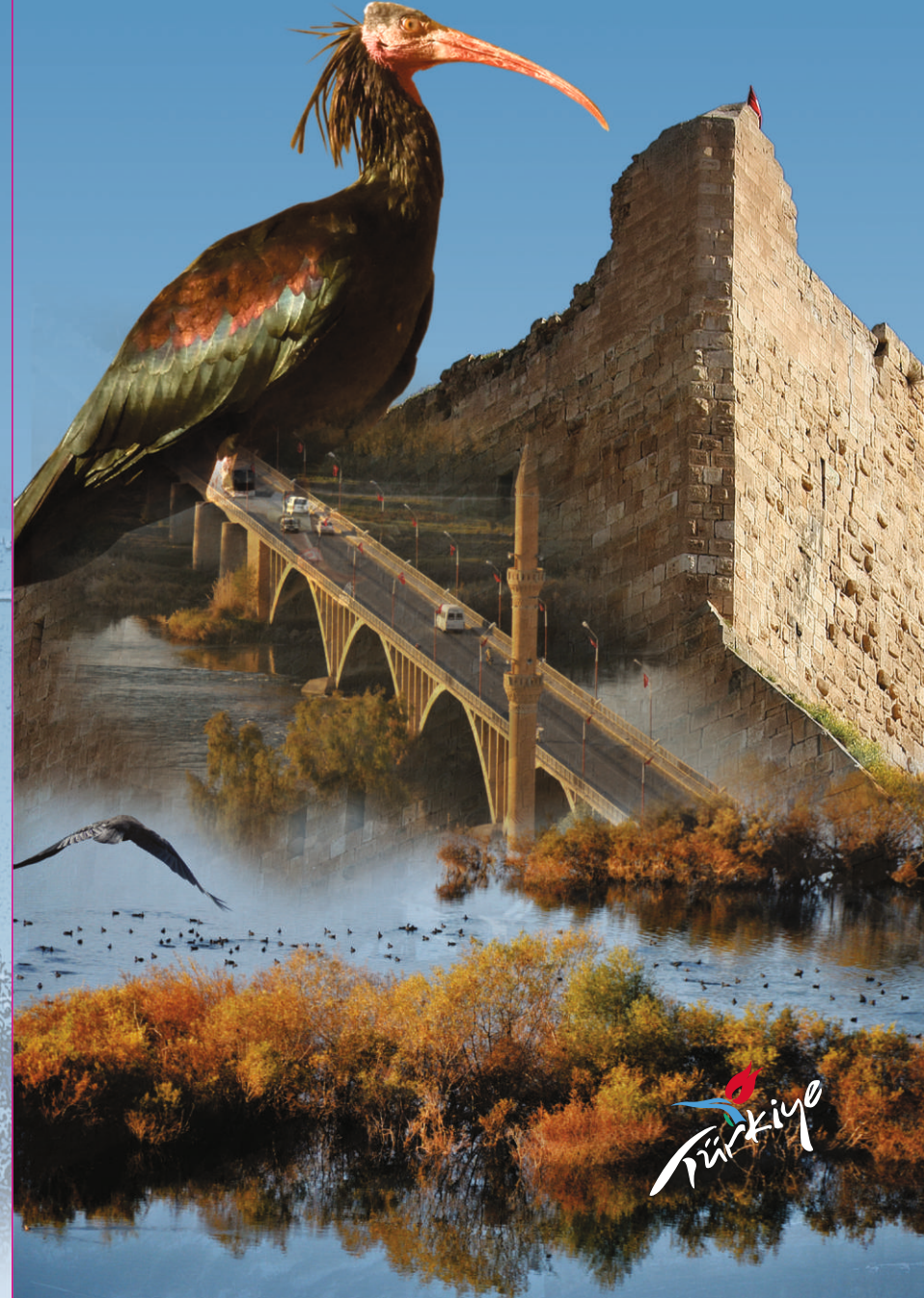
Adres :Meydan Mh. Birecik Hükümet Konağı

E-posta : birecikkhgb@hotmail.com

T.C.
BİRECİK KAYMAKAMLIĞI
2011

BİRECİK REHBER KİTAP

COĞRAFİ KONUMU

Funda Gönendik

Birecik; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin batısında, "Orta Fırat" bölgesinde 37 derece 55 dakika doğu boylamı, 7 derece 2 dakika kuzey enlemi arasında yer almaktadır. Şanlıurfa'nın güneybatısında, Gaziantep ili sınırında bulunan Birecik; kuzeyde Halfeti, kuzeydoğuda Bozova, doğuda Suruç ilçeleri, güneyde Suriye'nin Aynelarap ilçesi, batıda Gaziantep'in Karkamış ve Nizip ilçeleriyle çevrilidir. Birecik doğudan Arat ve Babadağları, güneydoğudan Suruç sınırında Beko Dağı ve kuzeybatıdan da Kalazan Dağı ile çevrilidir.

Fırat Nehri üzerindeki konumu, yerleşmenin tarih boyunca önemli bir merkez olmasını sağlamış, özellikle Anadolu ve Mezopotamya arasındaki ticarete bir bağlantı noktası olmuştur. Denizden yüksekliği 340 metre olan Birecik, Fırat'a dayanan dağlar ile yarım daire şeklinde çevrilmiş bir ovanın merkezindedir. İlçeden itibaren Fırat nehri sarp, dağlık araziden kurtularak geniş düzlüklerde güneye doğru akışını sürdürür. Şehir geçmişte Fırat nehri üzerindeki ulaşımın başlangıç yeri olarak bir iskele görevini görmüştür. İlçe karadan ulaşımında da geçit veren stratejik bir noktada bulunmaktadır.

BİRECİK ADININ KÖKENİ

İlçe, Birecik adını alana kadar tarihte şu isimlerle anılmıştır: Apamea, Birthe, Birte, Birtha, Birta, Birsas, Bire, Bireh, Bira, Basrip, Bursip, Balcık ve Baracık. Birecik'in adının kökeni konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. MÖ 2. binde Hititlerin egemenliğindeki kentin adının Birthe (Birte) olduğu bilinmekte ve bugünkü adın buradan türediği sanılmaktadır.(1)

Kimi kaynaklar ilk adının Birta, Birtha olduğunu ve Süryani (Doğu Aram) dilinde "Saray" anlamına geldiğini (2), bu adın Arap dilinde "Biria" şeklini aldığını; kimi kaynaklar ise bu adın "Birsas" olduğu ve Arami dilinden geldiğini, Arapçasının da "Bire" (Bireh) olup "Kale, Hisar" anlamına geldiğini, Selçuklularca "Bire" biçiminde kullanıldıktan sonra sonuna "-cık" eki eklenip Birecik olduğunu belirtir.(3) (4)

Asurluların çivi yazılı kitabelerindeki Til (tepe) Basrip–Busrip–Bursip adlarını kullandıkları yerin Birecik olduğu belirtilmektedir.(5)

Bazı başka kaynaklarda ise halkın "Balcık" ve (Sachau'ya göre) Haleplilerin "Bâracık" dedikleri Birecik adının, Küçük-Bira yani "Küçük Kale" anlamına geldiği belirtilmektedir.(5) Adının kökeni ne olursa olsun Birecik, adı tarih öncesi çağlardan beri çok az değişerek günümüze ulaşan bir kent olarak, ilk dönemlerden beri ticaret yollarının, uygarlıkların kesiştiği bir konumda var olmuştur.

(1)Yurt Ansiklopedisi Cilt 10, s. 7388

(2)Honigman, Bizans Devletinin Doğu Sınırı s. 11 dn. 1, s.34 dn.5

(3)U. Bilge Türkiye'deki Tarihsel Adlar s. 166

(4)Hayat Türkiye Ansiklopedisi

(5)İslam Ansiklopedisi

	YAPISAL ALAN (Construction Area)		ASKERİ ALAN (Military Zone)
	İBADETHANE (Mosque)		MEZARLIK (Cemetery)
	AKARYAKIT İSTASYONU (Petrol Station)		SİT ALAN (Protected Zone)
	AĞAÇLIK ARAZİ (Greenwood)		TARIM ALANI (Agricultural Area)
	İLÇE MERKEZSİNİRİ (Central Border)		

BİRECİK'TEKİ KÜLTÜREL VARLIKLAR (CULTURAL HERITAGES)

A. CAMİLER (MOSQUES)

1. ULU CAMİ
2. ÇARŞI CAMİİ
3. MAHMUT PAŞA CAMİİ
4. TEKKE CAMİİ
5. ESKİ MAĞARA CAMİİ
6. ABD-İ KETHÜDA CAMİİ
7. ŞEYH SADETTİN CAMİİ
8. SANCAK CAMİİ

B. MESCİDLER (MASJID)

9. KULE MESCİDİ
10. ALABURÇ MESCİDİ
11. ŞEYH MUHAMMED ZEHRAVEY MESCİDİ

C. HANLAR (INNS)

12. BELEDİYE HANI
13. SABUNHANE
14. YENİ ARASA
15. DAVUT EMMİ HANI KAPISI

D. HAMAMLAR (BATHS)

16. MAHMUT PAŞA HAMAMI
17. KÜÇÜK HAMAM
18. HASAN BABA HAMAMI

E. TÜRBELER (TOMES)

19. DEH KUBBE
20. SEYYİD ALİ BABA TÜR.
21. ŞEYH MÜFTAH TÜRBESİ
22. ŞEYH CEMALETİN TÜR.
23. ŞEYH SAFİ TÜRBESİ
24. ŞEYH HASAN BAB TÜR.
25. MELİK TAHİR TÜRBESİ
26. ŞEYH ÇARIKLİ TÜRBESİ
27. ŞEYH MUHAMMED ALİ NARİKEY TÜRBESİ
28. ŞEYH CEŞİM TÜRBESİ
29. ANONİM TÜRBE

F. YATIR (STAY)

30. HASAN KEŞİF BABA YATIRI

G. KONUTLAR (MANSION)

31. TURŞU ŞEYH MÜSLİM EVİ
32. HÜSEYİN ÖZATEŞ EVİ
33. HACI FAKİH EVİ
34. OSMAN DEMİRBAĞ EVİ
35. BELEDİYE KÜLTÜR EVİ

H. KABALTIAR

36. MİRKELAM SOKAĞI KABALTI
37. ASAF BEY ÇIKMAZI KABALTI
38. KARABABA SOKAĞI KABALTI
39. KUREŞ ÇIKMAZI KABALTI

I. ŞEHİR KAPILARI (CITY GATES)

40. DIŞ KALE
41. URFA KAPI
42. MEÇAN KAPI
43. MEYDAN KAPI
44. İÇ KALE

K. KİLİSE (CHURCH)

45. İMERYEM ANA KİLİSESİ

L. MEDRESE (MADRASA)

46. ANONİM MEDRES (Mevcut Değil)

M. KERVANSARAY (CARAVASERAI)

47. KARŞIYAKA KERVANSARAYI
(Mevcut Değil)

N. TERSANE (SHIPYARD)

48. BİRECİK TERSHANESİ (Mevcut Değil)

O. DOĞAL KUŞ ALANI (NATURAL BIRD AREA)

49. KELAYNAKKUŞU
50. FIRAT KAVAĞI
51. ÇİZGİLİ İŞAK KUŞU
52. KÜÇÜK AK BALIKÇI KUŞU
53. SAKAR MEKE KUŞU
54. SAZ DELİCİSİ KUŞU
55. KÜÇÜK KARABATAK KUŞU
56. SU TAVUĞU KUŞU
57. ALACA YALI ÇAPKINI KUŞU
58. KÜÇÜK EBABİL KUŞU
59. KÜÇÜK SERÇE KUŞU
60. FIRAT KAPLUNBAĞASI

DÖNEMLER (PERIODS)

- ROMA
- BİZANS
- ARTUKLU
- MEMLÜKLÜ
- OSMANLI
- CUMHURİYET
- DOĞA VARLIKLARI
- MEVCUT DEĞİL

HAZIRLAYANLAR:

BİRECİK KAYMAKAMLIĞI
Proje Ofisi (Ö. AKAR,
İ. H. BAYRAKTAR, V. İLDİZ)
Tlf: (414) 652 9989
e-mail: birecikprojeofisi@gmail.com

BİRECİK BELEDİYESİ
Peyzaj Mimarı
Mahmut MÜDÜROĞLU
Tlf: (414) 652 10 07
e-mail: mahmutmuduroglu@gmail.com

TARİHÇE

Birecik, Paleolitik (Taş Çağı) dönemden başlayarak sürekli iskan görmüştür.

Fırat nehrinin yüksek Anadolu platosunu terk ettiği yerde stratejik bir noktada olması nedeniyle antik çağlardan bu yana Mezopotamya ve Anadolu arasında bir kavşak noktası olmuştur.

Bölgedeki yerleşimler Taş Çağından (MÖ 500.000-10.000) başlamış ve günümüze kadar bütün çağlar boyunca bölgede devam etmiştir. Arkeolojik araştırmalarda bölgede Taş Çağı, Cilalı Taş Çağı, Bakır Çağı, Tunç Çağı dönemlerine ait önemli buluntular ele geçirilmiştir.

Hitit, Asur, Pers, Makedonya, Helen, Roma, Bizans, Arap, Selçuklu Artuklu, Eyyübi, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Safevi ve Osmanlı dönemleri boyunca Birecik ve çevresi birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır.

2. bin yıllarda Hititlerin elinde bulunan yöre İÖ 9. yüzyılda Asurların eline geçmiş, daha sonra sırasıyla Pers, Makedonya, Roma ve Bizans egemenliklerini yaşamıştır. 780'de Arap işgaline uğramış.

11. Yüzyıl sonralarındaki Selçuklu egemenliğinden sonra yeniden Bizans'ın eline geçmiştir. Artuklu, Eyyübi, Akkoyunlu ve Karakoyunlu dönemlerini, 1502'de başlayan Safevi egemenliği izlemiştir.

Birecik 1517'de Osmanlı topraklarına katılmıştır. 19. Yüzyıl sonralarında Halep vilayetinin Urfa sancağına bağlanmıştır. Birecik 1919'da önce İngilizler, sonra Fransızlar tarafından işgal edildiyse de Urfa'daki İstiklâl mücadelesinin üzerine 11 Temmuz 1920'de işgal kuvvetlerinin şehri terketmiştir.

Fırat Nehri ve Birecik'in Doğal Yapısı, Habitat Çeşitliliği:

- 14 -

Doğu Anadolu'daki dağlardan kaynaklanan irili ufaklı birçok akarsuyun sularını toplayan Fırat Nehri binlerce kilometrelik yolculuğunun sonunda Şanlıurfa kıyılarına daha sonra Suriye ve Irak'a ulaşır. Sonunda Dicle ile birleşerek Basra körfezine dökülür.

Fırat Nehrinin en görkemli kanyonları Birecik ve Halfeti ilçeleri sınırları içerisinde yer alır. Suyun kayaları binlerce yıl boyunca aşındırmasıyla oluşan bu kanyonlar, sürekli değişen adeta canlı oluşumlardır. Kaya parçalarının küçük kırıntılar halinde ufalanmasıyla yapıları ve görüntüleri zaman içinde değişen Birecik kanyonları doğal yaşam için benzersiz bir sığınaktır. Ulaşılmaz olmasından dolayı birçok yurtçu hayvan ve kuş türleri buralarda güven içinde yavrulayabilirler. Dik kayalıklar nadir bitki türlerinin yetişmesi için de çok önemlidir.

Fırat Nehri, bölgeye su ve yaşamı da getirir ve devamını sağlar. Doğuda dağlar arasında aktıktan sonra güneydoğuya ulaştığında daha düz ve geniş alanlar içinden yayılarak akar. Suriye sınırı ile buluştuğu bölge olan Karkamış'ta geniş taşkın ovaları ve menderesler oluşturur. Bu alanlar kuşlar için ülkemizdeki önemli sulak alanlardan biridir. Nehir boyunca bu yöreye özgü Fırat kavağı ve sazlık alanlar bulunmaktadır. Fırat nehri, doğduğu yerden denize döküldüğü yere kadar üzerinde hiç biri birbirine benzemeyen farklı canlı türlerine barınak olur.

Birecik ve etrafındaki bölge dünyada benzeri az bulunan iki önemli yaşam alanını birlikte barındırır. “Yarı Çöl ve Ağaçlı Bozkır Alanları” farklı yaşam alanının buluştuğu ve iç içe girdiği bir coğrafya oluşturur.

Fırat Nehri'nin büyük bir kısmında olduğu gibi Birecik'te doğal yapısı barajların yapılmasıyla zarar görmüş ve görmektedir.

